

Систем на заштитени подрачја во Северна Македонија

М-р Робертина Брајаноска

Работилница „Биодиверзитетот и геодиверзитетот во заштитените подрачја“

19 мај 2021

Основни карактеристики на земјата

- Сместена во централниот дел на Балканскиот Полуостров, **трето најзначајно жариште на биолошката разновидност во светот** според број на ендемични растителни видови
- **Површина** 25713 km²
- **Население** околу 2 милиони; просечна густина 83 жители на m²
- Се карактеризира со **комплексна геолошка структура** – присутни се геолошки формации од скоро сите геолошки периоди
- Поголем дел од територијата (44.1%) се наоѓа на 500-1000 m н.в.
- **Геоморфологија и релјеф** – доминира ридско-планински (околу 80%), котлини поврзани со длабоки кањони и клисури.
- **Средно богата земја со вода** (вкупно водно богатство 26 милијарди m³; 84% од водите во земјата се домицилни); Вардарскиот слив е најголем и зафаќа околу 80% од територијата на земјата
- **Климата** е хетерогена, суб-медитеранска во јужните рамничарски делови, умерена континентална во другите делови и планинска над 1500 m н.в.
- Средно годишната **температура** варира помеѓу -0.4 и 14.2°C
- Годишното количество **врнежи** во планинските предели изнесува 1.000-1.500 mm и 600-700 mm во котлините, додека најсушен е овчеполскиот регион (околу 490 mm)

Екосистеми и живеалишта

- **Климатско-вегетациско-почвени зони во Македонија** – присутни 8, од псевдомакијата на јужните делови (медитерански екосистеми) до алпската зона (бореални екосистеми) (Филиповски, Ризовски, Ристевски, 1995)
- **Голема разновидност на екосистеми** (согласно најпотребуваната класификација на живеалишта во Европа - EUNIS)
 - **28 клучни типови екосистеми** (некои од нив со антропогено потекло но сепак имаат одредено значење за биолошката разновидност)
 - **177 типови живеалишта** од EUNIS level 3

Диверзитет на видови

Регистрирани:

- околу 2095 видови алги,
- 3200 васкуларни растенија
- 500 мовови,
- околу 2000 габи и 450 лишаи,
- преку 13000 безрбетници,
- 85 видови риби,
- 14 водоземци,
- 32 влекачи,
- 335 птици,
- 90 видови цицачи

Ендемизам:

- најмалку 200 ендемични алги,
- над 110 ендемични растенија
- околу 750 ендемични животни од кои над 700 безрбетници
- кај рбетниците, рибите се особено богата група со ендемити (17 видови)

Drosera rotundifolia

Thymus macedonicus

Viola allchariensis

Genista fukarekiana

Што претставува заштитено подрачје

Копнена и/или водна површина наменета за заштита и одржување на биолошката разновидност и на природните и придружните културни ресурси, кои се управувани преку правни и други ефикасни мерки" (Меѓународна унија за зачувување на природата – IUCN, 1994)

Тренд на промена - од чиста заштита/зачувување кон одржливо користење на природните ресурси

Заштитени подрачја во РС Македонија

- Прогласувањето на заштитени подрачја во земјава започнува уште од 1948 година кога е прогласен првиот Национален парк „Пелистер“.
- Најголем дел од заштитените подрачја се прогласени во текот на 1960-тите, 1970-тите и 1980-тите години и вклучуваат различни поголеми и помали подрачја што опфаќаат различни типови живеалишта (доминантно шуми), но и различни ретки, ендемични и реликтни видови.
- Во моментов мрежата на заштитените подрачја во Македонија не претставува кохерентен систем – вклучува подрачја прогласени во различно време, според различни категоризации и со различни цели.

Национални политики за заштита на природата (вклучително и заштитените подрачја)

- **Закон за заштита на природата** (Сл. весник на РМ бр. 67/2004, со голем број дополнувања, во тек е изработка на нов закон) – пропишува категории ЗП, процедури за прогласување, начин на управување, ренџерска служба, финансирање и тн.
- Други **секторски закони** за користење на природните ресурси (шуми, води, земјоделско земјиште, ловство, рурален развој, итн)

- **Просторен план на РМ (2004-2020)** – заштитени и предложени подрачја за заштита, цел 11,5 % од територијата на земјата
- **Национална стратегија за заштита на природата (2017-2027)**
- **Национална стратегија за биолошка разновидност со Акциски план (2018-2023)** – Цел 11, да се зголеми површината на ЗП до 15 %

Правна рамка за ЗП - пропишана во Законот за заштита на природата

Систем на заштитени подрачја (ЗП) и подрачја предложени за заштита

Географско подрачје со точно утврдени граници

Одржливо користење на ресурсите

Репрезентативни живеалишта и екосистеми

Прекугранично поврзување на ЗП

Статус утврден со закон (кат. 1-4) или Одлука на Владата (кат. 5-6)

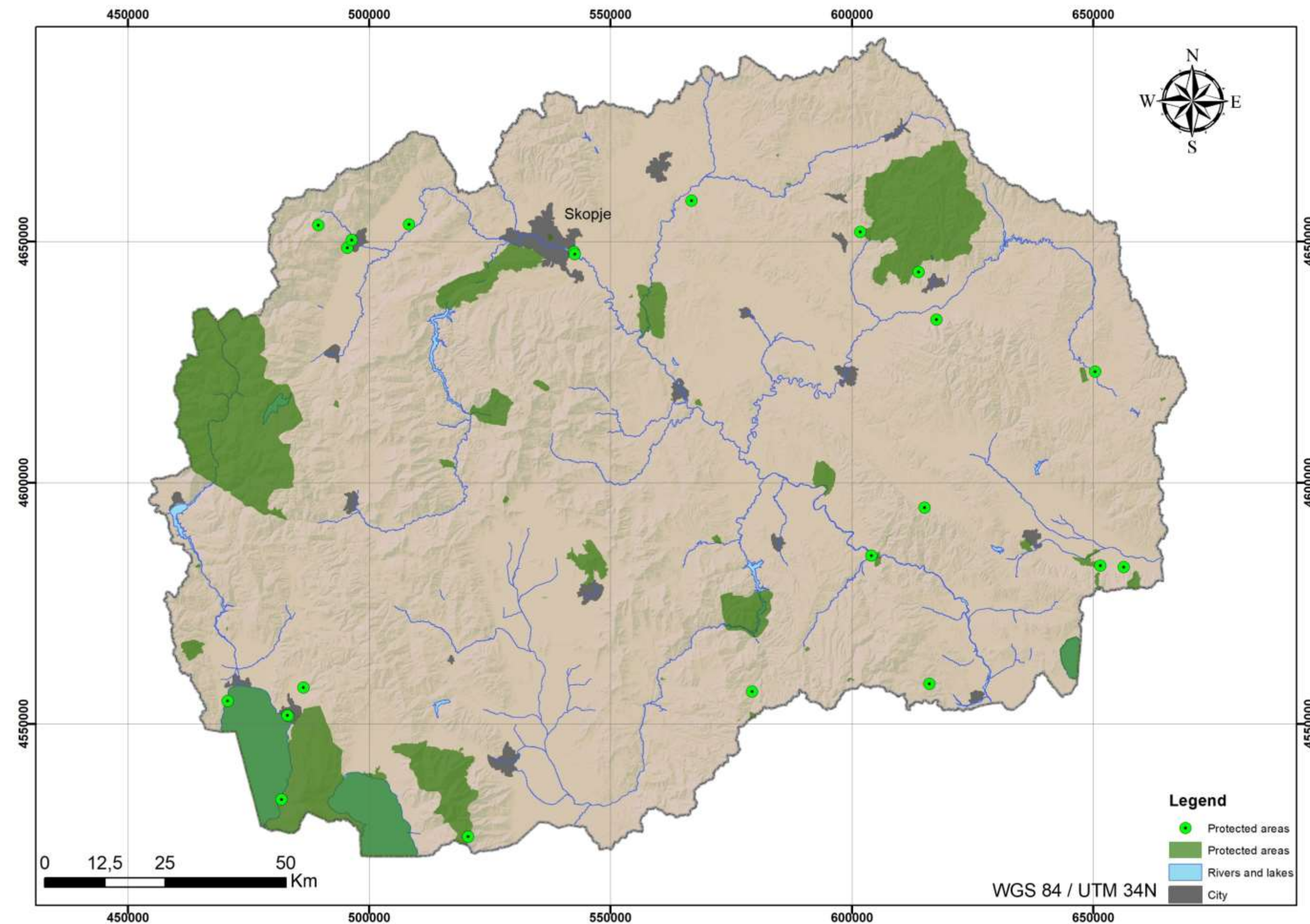
Цел: долгорочна заштита на БР во природните живеалишта, соодветните екосистемски услуги и културни вредности

Национална мрежа на заштитени подрачја

Мрежата на ЗП зафаќа 278890 ha или околу 10.9 % од територијата на државата

КАТЕГОРИИ ЗАШТИТЕНИ ПОДРАЧЈА	БРОЈ	ПОВРШИНА (HA)
IA: СТРОГ ПРИРОДЕН РЕЗЕРВАТ	2	7787
IB: ПОДРАЧЈЕ НА ДИВИНА	-	-
II: НАЦИОНАЛЕН ПАРК	3	114870
III: СПОМЕНИК НА ПРИРОДА	67	78967.5
IV: ПАРК НА ПРИРОДА	12	3045
V: ЗАШТИТЕН ПРЕДЕЛ	2	48915
VI: ПОВЕЌЕНАМЕНСКО ПОДРАЧЈЕ	1	25305
ВКУПНО	87	278890

Категорија Ia Строг природен резерват

Строг природен резерват е подрачје кое поради своите значајни или карактеристични екосистеми, геолошки или физичко-географски карактеристики и/или видови, стекнува статус на природно наследство, првенствено заради спроведување на научни истражувања или мониторинг на заштитата.

Начин на управување:

- зачувување на живеалиштата, екосистемите и видовите во природна состојба,
- одржување на генетските ресурси,
- заштита на пределските карактеристики,
- спроведување научни истражувања, мониторинг или образовни активности,
- ограничен пристап на јавноста

Категорија Ib Подрачје на дивина

Вообичаено големо неизменето или малку изменето подрачје кое ги има задржано своите природни карактеристики, каде што нема трајна или значителна урбанизација, а се прогласува заради долгорочна заштита на еколошкиот интегритет на природните карактеристики на подрачјето и можноста идните генерации да ја уживаат користа од постоењето на такво подрачје.

Строг природен резерват
„Тиквешко Езеро“

Категорија II - Национален парк

Просторно природно подрачје на копно или вода кое опфаќа еден или повеќе сочувани или незначително изменети екосистеми, со особени повеќекратни природни вредности, кое се воспоставува заради заштита на еколошките процеси, како и на видовите и екосистемските карактеристики комплементарни на подрачјето.

Управувач: Јавна установа

Начин на управување - интегрално на целата територија

- ▶ Обезбедува заштита на природните подрачја од национално и меѓународно значење
- ▶ стабилност на еколошките процеси
- ▶ создавање услови за развој на одржлив туризам
- ▶ остварување културни, научни, образовни и рекреативни цели

Национален парк „Маврово“

Национален парк „Пелистер“

Национален парк „Галичица“

Категорија III - Споменик на природата

Дел на природата со една или повеќе природни карактеристики и специфични, загрозени или ретки обележја, својства или форми и има посебна научна, културна, воспитнообразовна, духовна, естетска и/или туристичка вредност и функција. Тоа се: езера, реки, клисури, водопади, извори, пештери, формации на карпи, геолошки профили, минерали и кристали, фосили, ретки или автохтони дрвја и грмушки со голема старост како и ограничени мали подрачја на ендемски и ретки животински или растителни заедници.

Управувач: општина или друг субјект

Начин на управување:

- Обезбедува трајно зачувување и заштита на природните карактеристики и специфичните, загрозените или ретките обележја, својства или форми
- спроведување научни истражувања и воспитно-образовни активности

Вековни дрвја на
Осогово

СП Кањон Матка

СП Маркови Кули

СП Преспанско
Езеро

Категорија IV - Парк на природата

Подрачје кое поседува еден или повеќе изворни, ретки и карактеристични компоненти на природата (растителни, габни и животински видови и заедници, релјефни форми, хидролошки вредности и друго).

Може да биде ботанички, зоолошки, геолошки, геоморфолошки и хидролошки.

Управувач: може општина, ЈПНШ

Начин на управување:

- одржување на потребните услови за заштита на значајните видови, популации и заедници или физичко-географските карактеристики
- спроведување научни истражувања и следење на состојбите поврзани со одржливото користење на ресурсите
- определување посебни места во подрачјето заради спроведување воспитно-образовни активности и управување со дивите видови

Парк на природата
„Езерани“

Категорија V – Заштитен предел

Подрачје каде што интеракцијата на луѓето со природата во текот на времето создала предел со значителни еколошки, биолошки, културни и други вредности, географски особености и има рекреативно, историско и научно значење.

Управувач: може ЈПНШ, општини или комбинирано тело

Начин на управување:

- одржување на хармоничната интеракција на природата и културата преку заштита на пределот и продолжување на традиционалниот начин за користење на земјиштето, градба и општествени и културни манифестации
- поддршка на начинот на живот и економските активности кои се хармонизирани со природата (социјалната и културната основа на заедниците)
- организирање туристичко-рекреативни активности, воспитно-образовни и научно-истражувачки активности

Заштитен предел „Осоговски Планини“

Категорија VI – Повеќенаменско подрачје

Подрачје кое вообичаено се распространува на релативно голема територија на копно и/или вода, кое е богато со води, шуми или ливади и може да биде искористено за лов, риболов или туризам, или за размножување на диви животни. Може да биде антропогено изменето како и да опфаќа населби

Управувач: Јавно претпријатие

Начин на управување:

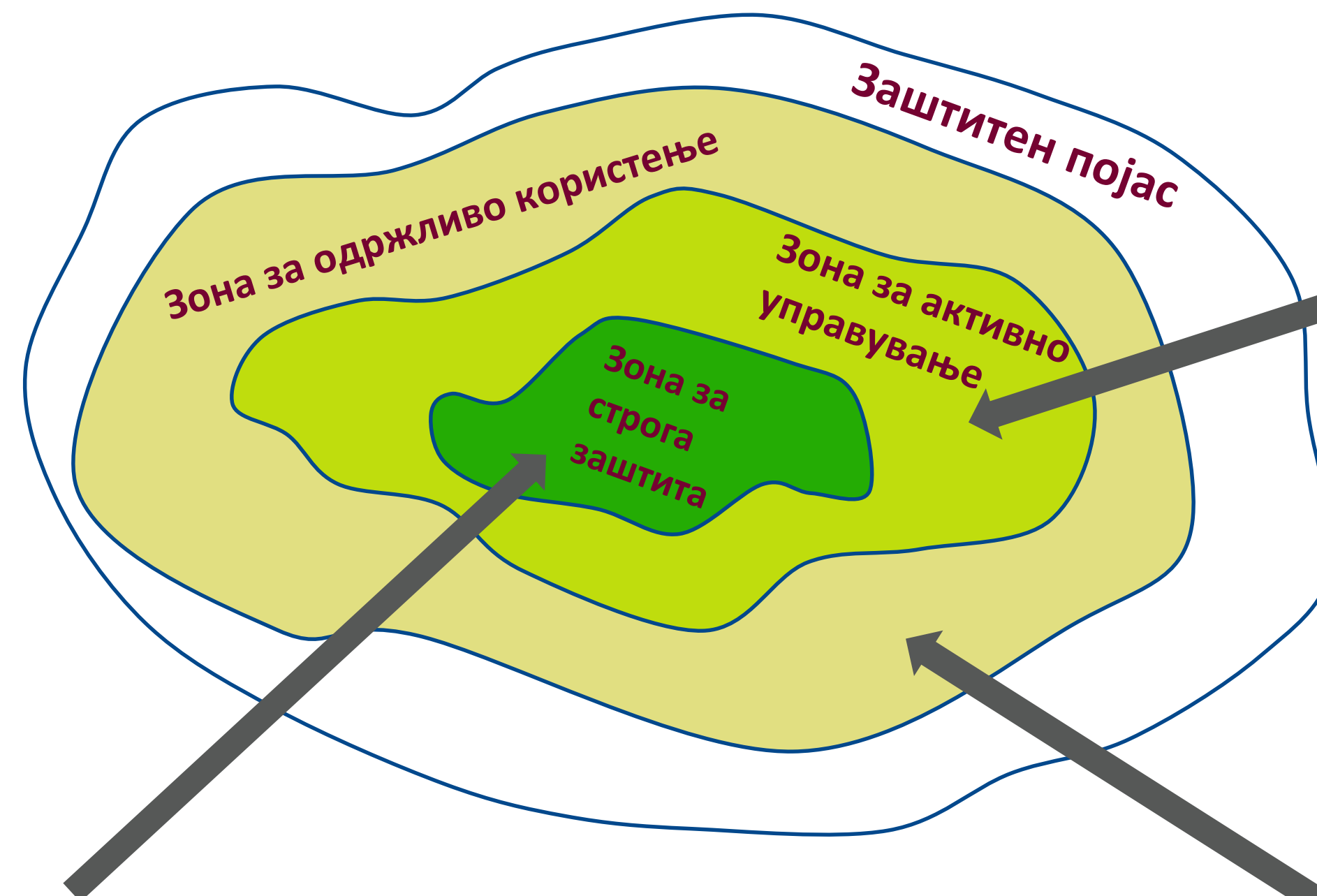
- се воспоставува во согласност со потребите на заштитата на природата и спроведување на економски активности,
- одржливо користење на природното богатство,
- особено заради обезбедување целовитост на еколошката мрежа, како еколошки коридор.

Повеќенаменско подрачје „Јасен“

Зонирање во заштитените подрачја

Зона за строга заштита – највисок интерес за заштита; содржи изворно природни простори или простори со ограничена интервенција од страна на човекот

Зона за активно управување - зона од висок интерес за заштита, но потребни се поголеми управувачки интервенции

Зона за одржливо користење - Не поседува високи вредности за заштита; во неа се наоѓаат инфраструктурни објекти, културно наследство, шумски насади, населени места со околното земјоделско земјиште

Институционална рамка за заштита на природата (вклучително и заштитените подрачја)

- Министерство за животна средина и просторно планирање, Сектор за природа
- Други релевантни институции
- Државен инспекторат за животна средина
- Субјекти за управување со заштитните подрачја
- Општини
- Здруженија на граѓани

ДРЖАВЕН ИНСПЕКТОРАТ
ЗА ЖИВОТНА СРЕДИНА

Република Северна Македонија
Министерство за животна средина
и просторно планирање

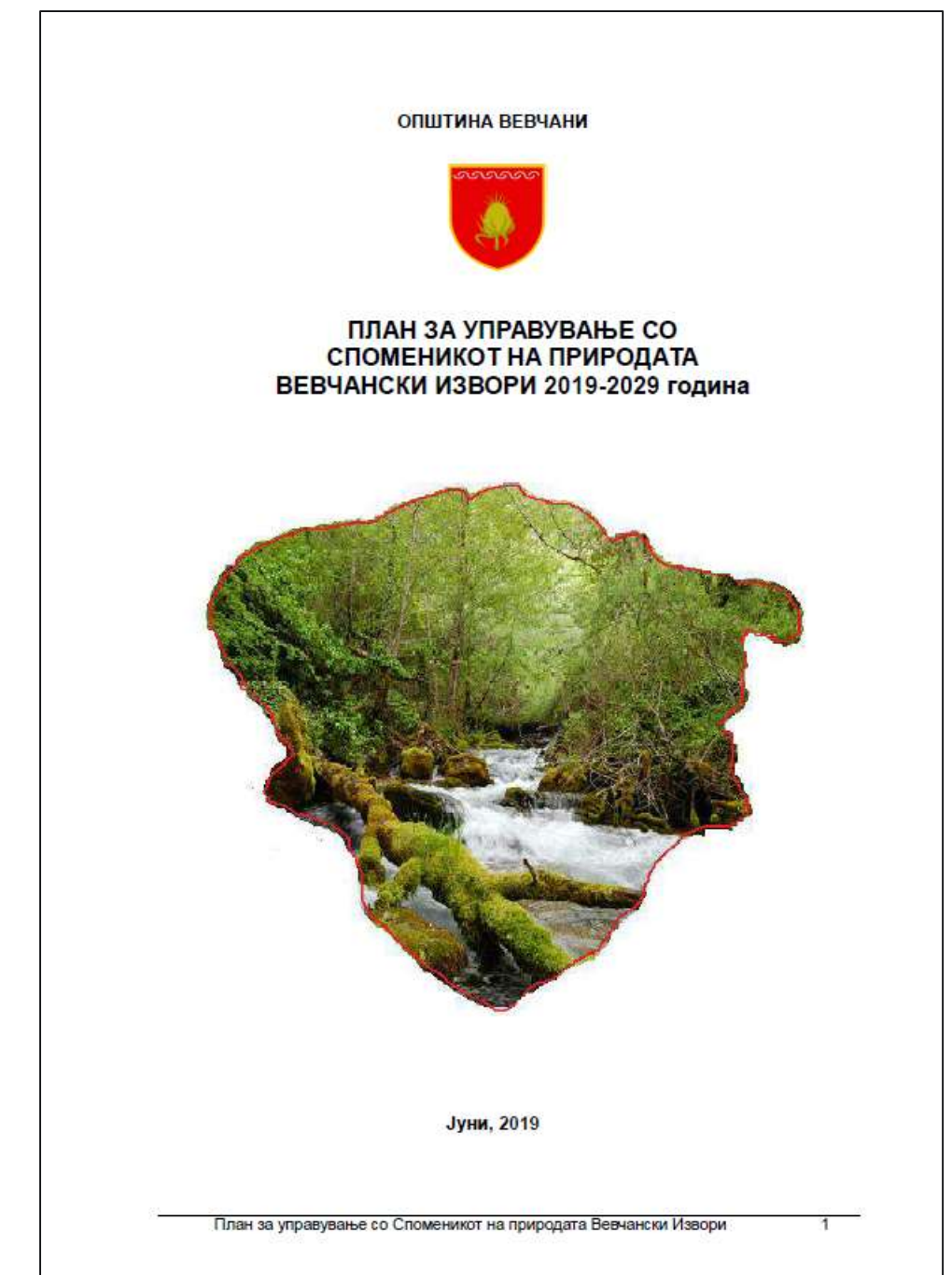
Republika e Maqedonisë së Veriut
Ministria e Mjedisit Jetësor
dhe Planifikimit Hapësinor

План за управување со заштитени подрачја

Плански документ во кој субјектот задолжен за работите на управување со заштитеното подрачје ги планира мерките и активностите за заштита на природното наследство.

- содржината пропишана во подзаконски акт
- усогласени со Просторниот план на РМ и други акти
- ги донесува субјектот за управување
- за десетгодишен период, врз чија основа се изработуваат годишни програми
- Контрола врз спроведувањето на плановите врши надлежниот државен орган (МЖСПП)

- Донесени само неколку планови за управување (НП Галичица, НП Пелистер, ПП Езерани, СП Вевчански Извори)
- Изработени уште 7 нацрт планови за управување, сеуште не се донесени

Спроведување на мерките за заштита со заштитените подрачја

Чуварска служба – спроведува непосредна заштита на ЗП

- ги назначува надлежниот државен орган (МЖСПП)
- полагање стручен испит
- пропишан изгледот и видот на службената униформа
- службена легитимација

Во пракса чуварската служба и стручните служби се соочуваат со голем број предизвици

Финансирање на заштитените подрачја

Можни извори на финансирање (член 141а, ЗЗП)

- надоместок за влез и посета во заштитено подрачје, паркирање, посета на посебни објекти во ЗП, престој, пловидба ...
- собирање на диви видови растенија габи и животни и нивни делови и одржливо користење на природните ресурси
- надоместок за вршење на дејност или активност во ЗП
- надоместок за употреба на лого на ЗП на производи и услуги за комерцијална употреба,
- надоместок од екосистемски услуги,
- Буџет на Република Македонија, буџети на ЕЛС
- други извори (донации, грантови, обновливи кредити, подароци и др.

**Во пракса –
самофинансирање**

Различни форми алтернативен туризам и традиционални практики нудат можности за обезбедување средства на ЗП како и дополнителен приход на локалното население.

**Ви благодарам за
вниманието!**

